

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»**

ЯЦИКОВСЬКИЙ БОГДАН ІГОРОВИЧ

УДК 336.02:338.24

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ
ГІРНИЧОДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2023

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Голубка Степан Михайлович
радник члена Рахункової палати
(м. Київ)

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Диха Марія Василівна
професор кафедри економіки, аналітики,
моделювання та інформаційних технологій в
бізнесі
Хмельницький національний університет
(м. Хмельницький)

доктор економічних наук, професор,
Кінаш Ірина Петрівна
професор кафедри менеджменту та
адміністрування
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу
(м. Івано-Франківськ)

доктор економічних наук, професор,
Штангрет Андрій Михайлович
завідувач кафедри фінансово-економічної
безпеки, обліку і оподаткування
Українська академія друкарства
(м. Львів)

Захист відбудеться «27» грудня 2023 року о 12:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.889.01 у ВНЗ «Національна академія управління» за адресою: 03153, м. Київ, вул. Ушинського, 15, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ВНЗ «Національна академія управління» за адресою: 03153, м. Київ, вул. Ушинського, 15.

Реферат розісланий «24» листопада 2023 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Олексій БРАСЛАВЕЦЬ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В сучасних умовах економічної ситуації гірничодобувна галузь має важливе стратегічне значення для сталого розвитку національної економіки та потребує регулювання з боку держави задля досягнення балансу між економічним, соціальним та екологічним розвитком. По-перше, пошук ефективних засобів задоволення потреб у суспільних благах, а також глобалізаційні виклики актуалізують безпекові та стабілізаційні детермінанти розвитку національної економіки, що вимагає державного втручання в господарські процеси. Особливо це стосується гірничодобувної галузі, яка чи не найбільше пов'язана з еколого-безпековими викликами. Розвиток гірничодобувної галузі зумовлює загострення еколого-економічних проблем, що можуть бути розв'язаними за допомогою важелів держави. Насамперед імперативна роль держави повинна бути спрямована на ефективне використання природно-ресурсного потенціалу, базованого на добуванні з надр корисних копалин, а також їх розвідки, розробки, первинної переробки, використання і збуту, внаслідок чого відбуваються прогресивні зміни виробничо-послугового і структурного характеру в економіці країни та її регіонів. По-друге, державне регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі є складним цільовим процесом та потребує відповідної концепції. Концепція державного регулювання має бути спрямованою на добування корисних копалин з огляду на інтереси майбутніх поколінь та на екологічні пріоритети. Разом з тим, високі потреби населення і бізнесу в мінеральних ресурсах та усталеність сировинної моделі економіки часто відносять країни до числа тих, які змушені реалізувати активну політику в сфері розвитку гірничодобувної галузі, обмежуючись при цьому впливами різних чинників/

Варто зауважити надзвичайно важливе значення об'єктивної оцінки еколого-економічної безпеки цієї галузі в умовах подальшої критичної військової, політичної, соціальної й економічної напруженості, посилення глобалізаційних процесів та формування Індустрії 4.0, а також імперативні методи державного регулювання і чинники розвитку гірничодобувної галузі, що потребує системного підходу та скрупульозного дослідження. З урахуванням зазначеного, державне регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі має здійснюватися шляхом використання конкретного управлінського інструментарію та базуватися на основі чинного законодавства країни і нормах міжнародного права.

Незважаючи на те, що дослідження гірничодобувної галузі носить переважно прикладний характер, специфіка теми обумовлює необхідність поглиблення теоретичних аспектів розв'язання цієї проблеми. Проблема криється в пошуку шляхів ефективного використання природно-ресурсного потенціалу країни (регіонів) через механізми господарювання у сфері добування корисних копалин та надання допоміжних послуг. Теоретичні аспекти дослідження гірничодобувної галузі дозволяють обґрунтувати її вагомість для економічного й сталого розвитку, простежити ретроспективу її

значення через призму етапів цивілізаційного поступу – від аграрного суспільства до індустріального, постіндустріального, інформаційного. Також теоретичний зріз дослідження розкриває необхідність державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі. Його ігнорування породжує безліч проблем, пов'язаних з відсутністю системного і стратегічно орієнтованого підходу до організації економічних відносин та використання ресурсних можливостей за визначеним напрямком.

У цьому контексті цінними з наукової точки зору є питання розвитку національної економіки, проблематика її трансформації, державного регулювання, галузевої структури національної економіки, концептуальних засад розвитку гірничодобувної галузі та формування теоретико-методологічного підґрунтя для сталого її розвитку, які стали об'єктом досліджень багатьох українських та зарубіжних учених-економістів, серед яких: О. Амоша, В. Бакуменко, С. Балан, О. Бондар-Підгурська, М. Войнаренко, С. Голубка, В. Голян, М. Диха, О. Дзьоба, Н. Краус, С. Злупко, С. Іщук, С. Єрохін, М. Єрмошенко, І. Кінаш, М. Коваленко, В. Ковальчук, Т. Ковальчук, О. Копилюк, Ю. Крупський, О. Кузьмін, Л. Лігоненко, П. Леоненко, О. Луцків, В. Ляшенко, О. Макаренко, Є. Міщук, М. Мороз, Н. Осадча, Ю. Папіж, С. Петровська, Ю. Пилипенко, Г. Рудько, І. Сазонець, Л. Саталкіна, О. Сінчук, К. Слюсаренко, С. Соколенко, Л. Тимошенко, К. Хорольський, В. Черняк, А. Чухно, С. Шагоян, М. Шафоростова, З. Шацька, Г. Швиданенко, В. Шевчук, А. Штангрет, І. Штулер, І. Юркова, П. Юхименко та ін.

Серед зарубіжних науковців: Б. Альстренд, І. Ансофф, Т. Барнс, Д. Бейлі, А. Бір, П. Браун, С. Брю, С. Горн, М. Еріксон, Л. Йохансен, Б. Карлоф, Дж. Лемпел, К. Лонг, К. Макконелл, Г. Мінцберг, К. Пітеліс, Л. Портер, Р. Розенфельд, Д. Стрікленд, А. Томпсон та ін.

Проте в недостатній мірі приділяється увага різним аспектам (еколого-економічної безпеки гірничодобувних підприємств, обґрунтування проблем цифрового розвитку гірничодобувної галузі тощо) державного регулювання економічного розвитку гірничодобувної галузі в умовах трансформаційних процесів національної економіки, що очевидно потребує комплексного дослідження та зумовило вибір теми дисертаційної роботи, визначило її логіко-структурну побудову, мету, предмет, об'єкт і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні положення і рекомендації, які викладено у дисертаційній роботі, є складовими науково-дослідних робіт за темами:

– «"Зелене" зростання та циркулярна економіка: українські перспективи післявоєнного відновлення» ВНЗ «Національна академія управління» (номер державної реєстрації 0122U202055), де внесок автора полягає у визначенні чинників різного характеру, що надало можливість виявити чинники внутрішнього та зовнішнього середовищ, які впливають на зниження та/або покращення рівня економічної безпеки, спричиняють негативний вплив на економічну безпеку підприємств та запропоновано заходи щодо її посилення задля стійкого розвитку (тобто збалансованого і безупинного), що досягається за допомогою використання всіх видів ресурсів і підприємницьких

можливостей, найбільш ефективного їх використання, а також запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам.

– «Формування механізму ефективного регулювання і управління економічною діяльністю підприємства» (номер державної реєстрації 0113U007514) наукового журналу «Економіка і фінанси» (довідка № 129 від 04.06.2019), де автор обґрунтував основні інструменти організаційно-економічного розвитку гірничодобувної галузі, використання природно-ресурсного потенціалу з балансуванням комерційних і суспільних інтересів, що забезпечують ефективне регулювання підприємством. Серед них особливе місце займають заходи бюджетного, дозвільного, податкового, валютно-фінансового, зовнішньоекономічного, інвестиційного, антимонопольного регулювання, а від ефективності їх застосування залежить конкурентність ринкового середовища в сфері надрокористування, активність взаємодії бізнесу і держави та наповнення бюджету.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексне обґрунтування теоретико-методичних підходів, практичних рекомендацій щодо удосконалення основних принципів державного регулювання розвитком гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки.

Досягнення мети дисертаційної роботи обумовило необхідність постановки і вирішення таких *завдань*:

– обґрунтувати особливості кластерної політики у різних країнах та механізм їх регулювання в українській гірничодобувній галузі;

– систематизувати понятійно-термінологічний апарат дослідження гірничодобувної галузі у системі економічних знань;

– конкретизувати теоретичні засади державного регулювання розвитком гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки;

– виявити особливості державної політики регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі в умовах трансформативного середовища;

– удосконалити системний підхід щодо управління чинниками у сфері економічного розвитку гірничодобувної галузі;

– обґрунтувати пріоритети функціонування кластерів у національних економіках різних країн та механізм їх регулювання в українській гірничодобувній галузі;

– проаналізувати розвиток гірничодобувної галузі в умовах структурної трансформації національної економіки;

– виявити сучасні загрози для економічної безпеки підприємств гірничодобувної галузі;

– здійснити оцінювання рівня економічної безпеки гірничодобувних підприємств;

– запропонувати методологічний підхід до антикризового управління в гірничодобувній галузі;

– розкрити еколого-інноваційні аспекти розвитку гірничодобувної галузі у контексті сталого розвитку, глобальних викликів та загроз;

– визначити основні тенденції фінансування гірничодобувної галузі з поєднанням державного і приватного капіталу;

- розробити концепцію стратегічного планування економічного розвитку гірничодобувної галузі;
- обґрунтувати логічно-функціональний підхід стосовно перспективи розвитку гірничодобувної галузі в умовах цифровізації економіки;
- визначити концепт програмно-цільових аспектів національного розвитку гірничодобувної галузі в умовах сучасних викликів та загроз.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки.

Предметом дослідження є сукупність взаємопов'язаних теоретико-методологічних, науково-методичних та практичних аспектів щодо регулювання розвитком гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є комплекс загальнонаукових концепцій, фундаментальних теорій, способів та методів пізнання проблематики державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки.

Дослідження ґрунтується на використанні комплексу сучасних методів: *системний аналіз* – при дослідженні теоретико-методологічних засад розвитку гірничодобувної галузі у структурі національної економіки на інноваційних засадах; *абстрактно-логічний* – для визначення сутності основних понять, визначень і категорій; *історичний* – у дослідженні генезису й еволюції гірничодобувної галузі та практики управління її розвитком; *діалектичний* – для розгляду явищ у їх взаємозв'язку і розвитку, єдності та боротьбі протилежностей; *статистичний аналіз та економіко-математичне моделювання* – для визначення взаємозв'язку фінансування і розвитку гірничодобувної галузі; *програмно-цільовий* – для визначення інструментів стратегічного управління розвитком галузі гірничого добування на засадах регіоналізації; *табличний і графічний методи* – для наочного зображення тенденцій розвитку гірничодобувної галузі.

Теоретичну основу дослідження утворюють положення та наукові праці вчених, які можна об'єднати за основними напрямками, що тісно взаємопов'язані між собою: державне регулювання, теорії чинників виробництва, екологічного, сталого розвитку, економічного зростання, конкурентних переваг, конкурентоспроможності тощо.

Правову базу дослідження склали діючі нормативно-правові документи, програми, стратегії державної та регіональної політики, які визначають орієнтири державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти України, що регламентують розвиток гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки, закони України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства економіки України, Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, Міністерства цифрової трансформації України; дані

Світового банку і Організації економічного співробітництва та розвитку; інформація закордонних статистичних інтернет-ресурсів; монографії та наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем розвитку гірничодобувної галузі, національної економіки, матеріали вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференцій, власні розрахунки та спостереження.

Наукова новизна одержаних результатів. В результаті дослідження розв'язано важливу наукову проблему, що полягає в розробленні теоретичних і методологічних основ, концептуальних засад, організаційно-методичних підходів до формування концепції державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки.

Найбільш важливі наукові результати, які отримані автором особисто та виносяться на захист є:

уперше:

– обґрунтовано Концепцію стратегічного планування розвитку гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки, що включає три взаємозалежні етапи: стратегічний аналіз, цілепокладання і стратегічний вибір. У методологічному відношенні стратегічне планування гірничодобувної галузі повинно базуватися на системному, науково обґрунтованому, довгостроковому підходах до розробки і реалізації стратегічних планів, що надасть змогу підвищити ефективність і дієвість стратегічного регулювання галуззю на рівні країни. Обґрунтовано, що реалізація потенційних можливостей гірничодобувної галузі має бути прописана у стратегічному плані її розвитку, а формалізація самого процесу стратегічного планування гірничодобувної галузі здійснюється за допомогою процедур прогнозування, програмування і проектування. Реалізація Концепції є безумовною в цільових орієнтирах та слугує основою для розробки регіональних програм, що прямо або дотично спрямовані на досягнення стратегічних цілей на основі домінування інновацій, сільського розвитку, підтримки депресивних територій, управління регіональним розвитком;

– запропоновано комплексний теоретичний логічно-функціональний підхід стосовно перспективи розвитку гірничодобувної галузі в умовах цифровізації економіки, що дозволило обґрунтувати можливості розвитку даної галузі в системі національної економіки, а саме в частині відцифрування її змісту, створення нових робочих місць, що потребують компетенцій у цифрових послугах та які підвищують результативність і ефективність роботи даної галузі; створення “твердої” і “м'якої” інфраструктури для розвитку гірничодобувної галузі та у складі цифрової економіки національного типу; поява ефективного цифрового інструменту управління галуззю; створення цифрового середовища та цифрової екосистеми гірничодобувної сфери, що у сукупності узагальнює вихідні позиції стосовно викликів і загроз, а також суттєво може понизити рівень корупції як явища в даній галузі;

– розроблено концепт формування програмно-цільових пріоритетів регіоналізації економічного розвитку гірничодобувної галузі в умовах сучасних

викликів та загроз, що дозволило визначити стратегічні пріоритети розвитку гірничого добування як конкурентоспроможної галузі національної економіки, яке має здійснюватись на засадах регіоналізації з використанням програмно-цільового підходу, а також окреслити архітектоніку необхідних інституціональних умов, які забезпечують стратегування досягнення національних цілей ефективного використання природно-ресурсного потенціалу країни на основі регіоналізації тактичних рішень і локалізації ефектів для вирішення соціально-економічних, екологічних, природних проблем та реалізацію необхідних державних заходів щодо регулювання та підтримки її розвитку;

удосконалено:

– методологічний підхід до систематизації понятійно-термінологічного апарату функціонування гірничодобувної галузі у системі економічних знань, що на відміну від існуючих підходів надало змогу запропонувати комплексну систему дослідження гірничодобувної галузі, яка незважаючи на високе практичне значення, має базуватись на обґрунтуваннях теоретико-методологічного характеру. Отримані результати уможливили охарактеризувати терміни (економічний розвиток гірничодобувної галузі, її конкурентоспроможність, безпека, екологізація гірничого підприємництва, сталий розвиток гірничодобувної галузі та ін.), що розкривають якісний бік економічної діяльності в галузі та з огляду на глобальні виклики вимагають обов'язкових екологізації і технологізації;

– методичний підхід до управління чинниками у сфері розвитку гірничодобувної галузі, який на відміну від існуючих, дозволив виявити систему чинників державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі, що надало змогу з'ясувати прикладний сенс дослідження чинників, який полягає у визначенні можливостей управління ними, зокрема, усунення, нівелювання, коригування і трансформації, що забезпечує непрямий вплив держави на галузь та розглядати їх з погляду впливу на особливості галузі та впливу самої галузі на конкретну територію. Зазначене, зокрема, дозволило: обґрунтувати проблематику дослідження впливу екологічних чинників на державне регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі; довести, що найбільш актуальними є питання виникнення гірничопромислових відходів, у тому числі економіко-екологічне обґрунтування їх утилізації, а також рекультивація порушених ландшафтів; стверджувати, що дані процеси мають входити до пріоритетів державного регулювання галуззю з погляду коригування впливу екологічних чинників територіального розвитку;

– методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки гірничодобувних підприємств, що надало можливість обґрунтувати дієву інституціональну базу для забезпечення економічної безпеки гірничодобувних підприємств, що є надзвичайно важливим як в контексті ефективного функціонування цих підприємств, збільшення обсягів їх діяльності, так і в контексті важливості на національному рівні нарощення видобутку, наприклад, власного природного газу через доцільність зменшення частки його імпорту та

забезпечення безпечного функціонування інших суб'єктів господарювання, сфер життєдіяльності суспільства та національної економіки в цілому. Такий підхід надає змогу більш систематизовано та структуровано визначати рівень економічної безпеки гірничодобувних підприємств, тенденції у зміні її стану, результат дії на об'єкт економічної безпеки дестабілізуючих чинників різного характеру, оцінювати результат проведених раніше заходів, а встановлення відхилень від максимально можливого/бажаного рівня економічної безпеки за кожною складовою надає можливість виявити чинники внутрішнього та зовнішнього середовищ, які вплинули на зниження/покращення рівня економічної безпеки, встановити причини негативного впливу на економічну безпеку підприємства та розробити заходи щодо її посилення;

– комплексний підхід до дослідження особливостей еколого-інноваційних аспектів розвитку гірничодобувної галузі у контексті сталого розвитку, викликів та загроз, що уможливив розкрити основні показники діяльності провідних гірничодобувних компаній світу, визначити імперативи забезпечення сталого розвитку гірничодобувної галузі як тривалого процесу, зокрема: формування прозорих конкурентних умов діяльності з державним контролем обсягів добування та їх впливу на довкілля; відповідального добування мінеральних ресурсів з контролем дотримання гірничодобувними підприємствами та їх об'єднаннями поставлених вимог; неперервності інноваційної діяльності гірничодобувних підприємств, їх об'єднань у співпраці з іншими стейкхолдерами на шляху відповідності цілям сталого розвитку галузі, економіки, суспільства, держави, а також дозволив окреслити роль глобалізації щодо гірничодобувної галузі для забезпечення формування конкурентоспроможних національних ринків, орієнтованих на інноваційний розвиток економіки з оптимізацією використання мінеральних ресурсів;

– науковий підхід до ідентифікації алгоритму виокремлення сучасних загроз для економічної безпеки підприємств гірничодобувної галузі, що дозволив, спираючись на досвід різних вчених та беручи за основу базові публікацій щодо системного аналізу і теорії графів, зробити спробу моделювання загроз для економічної безпеки гірничодобувної галузі. Це надало можливість системного узагальнення та розуміння того, що: рівень безпеки будь-якої системи в значній мірі визначається можливістю реалізації захисних заходів стосовно ключових загроз, які повинні передбачати ліквідацію або ж пристосування до їх дії; ідентифікацію та відстеження зміни впливу загроз, що формує необхідну основу для їх моделювання, результатом чого стає ієрархічне впорядкування, що сприяє вибору найбільш доцільних інструментів й раціональному використанню ресурсів у діях суб'єктів безпеки. При цьому доцільно приділяти більше уваги формуванню прогнозів зміни впливу ключових загроз на економічну безпеку гірничодобувної галузі;

набули подальшого розвитку:

– теоретичні засади в контексті політики державного регулювання розвитком гірничодобувної галузі, які на відміну від існуючих дозволяють обґрунтувати її вагомість для її економічного й сталого розвитку, простежити ретроспективу значення через призму етапів цивілізаційного поступу – від

аграрного суспільства до індустріального, постіндустріального, інформаційного. Це забезпечило можливість системного узагальнення того, що дослідження гірничодобувної галузі формуються на стику знань різних наук, а також необхідності державного регулювання її розвитком;

– дослідження особливостей ключових елементів державної політики регулювання розвитком гірничодобувної галузі дозволило, на відміну від існуючих доробків, охарактеризувати принципи парадигм її сталого та інноваційно-технологічного розвитку, а також розглядати державне регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі як складний процес, що спрямований на інноваційно-технологічні досягнення та становлення галузі як конкурентоспроможної ланки в структурі національної економіки. З огляду на регулюючі цілі, зокрема, забезпечення економічного розвитку галузі, особливо гнучкими мають бути заходи бюджетного, дозвільного, податкового, валютно-фінансового, зовнішньоекономічного, інвестиційного, антимонопольного регулювання, адже від ефективності їх застосування залежить конкурентність ринкового середовища в сфері надрокористування, активність взаємодії бізнесу і держави з приводу використання природно-ресурсного потенціалу з балансуванням комерційних і суспільних інтересів;

– напрями та шляхи функціонування кластерного партнерства у національній економіці різних країн, що на відміну від наявних підходів дозволило обґрунтувати організаційно-економічні аспекти формування кластерів в українській гірничодобувній галузі, механізм їх регулювання та класифікувати за різними ознаками. Такий підхід надав змогу організаційно-економічний механізм функціонування та розвитку кластера гірничодобувної галузі представити у вигляді сукупності елементів, що спрямовані на розвиток суб'єктів кластерного об'єднання шляхом реалізації їх стратегій у рамках загальної концептуально узгодженої стратегії функціонування та розвитку кластера як найпрогресивнішої організаційної форми ринкової економіки;

– комплексний підхід до аналізу стану та показників розвитку гірничодобувної галузі уможливило охарактеризувати фінансові результати функціонування гірничодобувної галузі, динаміку чистого прибутку (збитку), частки збиткових підприємств та рівню рентабельності всієї діяльності підприємств за видами економічної діяльності. Зазначене надає змогу більш точно оцінити стратегічну важливість гірничодобувної галузі у системі національної економіки, оскільки забезпечує вагомий надходження до державного бюджету, зокрема, і за рахунок зовнішньоекономічної діяльності, створює умови для підтримання на належному рівні енергетичної безпеки та розвиток інших секторів національної економіки. Водночас, отримані результати формують необхідне інформаційне підґрунтя для коригування державного регулювання розвитком гірничодобувної галузі із орієнтацією на досягнення національних інтересів;

– науково-методичний підхід до формування антикризового управління в гірничодобувній галузі, який на відміну від існуючих підходів забезпечує формування та впровадження єдиної політики щодо ефективної реалізації

антикризового управління на двох рівнях-стратегічному та тактичному: тактичні антикризові заходи використовують внутрішні резерви кожного підприємства, а стратегічні орієнтовані на посилення взаємодії в межах галузі із формуванням максимально довгого ланцюга доданої вартості за рахунок посилення співпраці із переробними й транспортними організаціями. Це надало можливість сформулювати власне трактування антикризового управління гірничодобувною галуззю як реалізацію комплексу заходів, що передбачають своєчасну реакцію на виклики з метою недопущення виникнення, гальмування розвитку й ліквідацію наслідків кризової ситуації з подальшою стабілізацією й переходом до економічного розвитку на основі реструктуризації у відповідності до змінених умов та цілей сталого розвитку, орієнтацією нашої країни на розвиток «зеленої» енергетики, зокрема, і через скорочення видобування вугілля, у відповідності до положень ратифікованих міжнародних угод, серед яких Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, Кіотський протокол, Паризька угода тощо;

– підходи до аналізу стану національного розвитку гірничодобувної галузі дозволили виявити та розкрити основні тенденції фінансування гірничодобувної галузі з поєднанням державного і приватного капіталу. Це надає можливість планувати подальшу державну політику щодо: створення належних умов у сфері банківського кредитування (зменшення відсоткової ставки за кредитами, надання пільгових позик з відтермінуванням перших внесків тощо), активізації бюджетного фінансування гірництва та сприяння підприємствам у пошуку іноземних або вітчизняних інвесторів, які будуть спрямовувати власні кошти у розвиток вітчизняної гірничої галузі на вигідних умовах. Відповідно, підвищення фінансового забезпечення гірничодобувної галузі сприятиме безпеці національної енергетичної системи, сталого соціально-економічного розвитку держави, зменшення негативних тенденцій на ринку праці за рахунок збільшення робочих місць та покращення роботи усього промислового комплексу України.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані результати та розроблені пропозиції дозволяють створити теоретико-методологічне та практичне підґрунтя державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки.

Найважливіші теоретичні положення, практичні розробки, методичне забезпечення і висновки, що представлені в дослідженні, доведено до рівня конкретних рекомендацій та використані органами державної влади, підприємствами, установами, що підтверджено довідками про впровадження в діяльність:

– народного депутата України (Калаур І. Ф.) – при опрацюванні нормативно-правових актів, змін до законодавства України, що регулює розвиток гірничодобувної галузі в частині практичного застосування новітніх цифрових інструментів підприємствами гірничодобувної галузі та сприятиме правовому регулюванню державного контролю і нагляду за загальним користуванням надрами в Україні (довідка від 14.07.2023 р.);

– Головного управління ДПС у м. Києві при розробці стратегічних

пріоритетів для реформування оподаткування економічної діяльності, пов'язаної з експлуатацією національних природних ресурсів та розв'язання проблеми порядку обчислення рентної плати та зарахування надходжень до бюджетів різних рівнів, що належать до пріоритетних напрямів реформування податкової системи України. Насамперед, стосовно справляння рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин зі специфікацією її розміру та порядку сплати, а також стягнення з господарюючих суб'єктів, які здійснюють добування та первинну переробку корисних копалин одного із спеціальних податків роялті, можуть бути використані для внесення змін до законодавства, що регулює податковий порядок і реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, особливо в регулюванні надходжень до державного та місцевих бюджетів (довідка № 11292/Я/26-15-32-00-15 від 08.06.2023 р.);

– Чернігівської обласної ради під час підготовки «Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року та Плану заходів з її реалізації на 2021–2023 роки», яка була прийнята рішенням двадцять першої сесії сьомого скликання від 18 грудня 2019 року за № 4-21/VII, зокрема, в частині щодо оптимізації роботи ланцюгів «освіта-наука-виробництво» та формування промислових кластерів за перспективними напрямами виробництва, зокрема, налагодження міжгалузевих взаємодій шляхом стимуляції утворення виробничих комплексів, кластерів із залученням гірничодобувних підприємств у проекти галузей «вищих» технологічних укладів (для прикладу, з сільськогосподарськими підприємствами – виробництво нових форм добрив, з транспортними підприємствами – розробка кар'єрів, з підприємствами енергетики – добування поруч з невідновлювальною і відновлювальною енергетичною сировиною та ін.), а також створення умов для використання новітніх технологій та запровадження інновацій (довідка № 02-03/414 від 06.06.2023 р.);

– Державного геофізичного підприємства «Укргеофізика» Державної служби геології та надр України при розробці системи оцінювання рівня економічної безпеки гірничодобувних підприємств, що сприятиме виокремленню низки аспектів, які характеризують якість проведення такого оцінювання та яких варто дотримуватися для забезпечення комплексності і системності цих процедур, а також дозволило виконувати регіональні дослідження території України та визначити подальші напрямки геологорозвідувальних робіт (довідка № 01-550 від 05.06.2023 р.);

– ВНЗ «Національна академія управління», де теоретичні положення дисертаційної роботи використовувалися в освітньому процесі при викладанні навчальних дисциплін «Стратегічне управління» та «Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації» (акт від 01.06.2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення та висновки, викладені у дисертації, є результатом самостійно проведеного автором дослідження щодо формування теоретико-методологічних та методичних засад державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки.

Основні положення і висновки дисертації опубліковано в одноосібних та колективних наукових працях. Внесок автора в колективно опубліковані праці конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Отримані результати дослідження, висновки та пропозиції доповідалися, обговорювалися й схвалені на міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних та науково-методичних конференціях, симпозіумах і круглих столах, зокрема: IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти» (Ужгород, 2019); International scientific-practical conference «Education and Global Studies» (Rome, Italy, 2019); International scientific-practical conference «Innovation and Entrepreneurship» (Montreal, Canada, 2020); VII Міжнародна наукова інтернет-конференція «Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці» (Київ – Баку, 2020); The Vth International scientific and practical conference «Study of modern problems of civilization» (Oslo, Norway, 2020); International scientific-practical conference «Business Management, Economics and Social Sciences» (London, United Kingdom, 2020); Міжнародна науково-практична конференція «Реформування економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід» (Дніпро, 2021); Всеукраїнська науково-практична конференція «Фінанси, бухгалтерський облік та підприємництво: аналіз тенденцій та перспектив розвитку» (Одеса, 2021); XXXI, XXXII, XXXIII Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи» (Переяслав, 2021); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права» (Полтава, 2021); 38-а конференція IBIMA (Севілія, Іспанія, 2021); The 1-st International Scientific and Practical Conference «International Scientific Discussion: Problems, Tasks and Prospects» (Brighton, Great Britain, 2021).

Публікації. Основні результати дисертації опубліковано в 34 наукових працях, серед них: 25 статей у наукових фахових виданнях України та тих, які входять до міжнародних наукометричних баз даних, в тому числі 3 статті у виданнях, індексованих у міжнародній наукометричній базі «Web of Science»; та 9 публікацій апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 350 сторінок, основний текст дисертації викладено на 248 сторінках. Робота містить 26 таблиці, 38 рисунків та 3 додатки. Список використаних джерел налічує 371 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету й завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, наведено дані щодо апробації отриманих результатів, відображено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, показано особистий внесок здобувача та апробацію результатів дослідження, подано інформацію про публікації та структуру роботи.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні основи дослідження гірничодобувної галузі в управлінському вимірі»** обґрунтовано понятійно-категоріальний апарат гірничодобувної галузі у системі економічного знання; окреслено роль державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі в структурі національної економіки.

У ході уточнення теоретичних засад формування та розвитку гірничодобувної галузі у системі економічного знання здійснено систематизацію понятійно-категоріального апарату. В залежності від дослідницького ракурсу терміни запропоновано розділяти за групами щодо змісту економіки та її структури, гірничого добування, еколого-економічного актуалітету та управлінської діяльності (табл.1).

Таблиця 1

Понятійно-категоріальний апарат дослідження гірничодобувної галузі в системі економічного знання

Терміни щодо змісту економіки та її структури	Терміни щодо змісту гірничого добування	Терміни щодо еколого-економічного актуалітету
<ul style="list-style-type: none"> - Економіка - Структура економіки - Галузі економіки - Сфери економіки - Сектори економіки - Види економічної діяльності - Господарювання - Бізнес - Ринок - Природно-ресурсний потенціал - Спеціалізація економіки 	<ul style="list-style-type: none"> - Корисні копалини - Надра - Гірнича справа (гірництво) - Гірничодобувна галузь - Гірничодобувна (гірничя) промисловість - Гірниче підприємництво - Гірниче підприємство - Гірниче виробництво - Гірник 	<ul style="list-style-type: none"> - Економічний розвиток гірничодобувної галузі - Конкурентоспроможність гірничодобувної галузі - Безпека гірничодобувної галузі - Техноекологія - Гірничя екологія - Екологізація гірничого підприємництва - Сталий розвиток гірничодобувної галузі
Терміни управлінського змісту		
<ul style="list-style-type: none"> - Державне регулювання економікою - Промислова політика - Державне регулювання /державна політика у гірничодобувній галузі - Державне регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі 		

Джерело: авторська розробка

Розкрито сутність економіки та її структурної властивості. Уточнено поняття сфери, сектору, галузі економіки, виду економічної діяльності. З'ясовано місце гірничодобувної галузі в структурі економіки України згідно з КВЕД-2010. Зазначено, що гірничодобувна галузь формується окремими

підгалуззями, які на практиці та в економічній науці позначаються в залежності від об'єкту добування (переробки). Основними такими підгалуззями є вугільна, нафтогазова і металургійна, що цілісно формують паливно-енергетичний комплекс та є частиною так званої важкої промисловості. Зазначені терміни найчастіше використовуються при державному регулюванні розвитком гірничодобувної галузі.

Доведено, що понятійно-термінологічний апарат дослідження гірничодобувної галузі через призму глобальних цілей потребує розуміння змісту таких термінів як економічний розвиток гірничодобувної галузі, її конкурентоспроможність, безпека, екологізація гірничого підприємництва, сталий розвиток гірничодобувної галузі та ін. Це терміни, що розкривають якісний бік економічної діяльності в галузі та з огляду на глобальні виклики вимагають обов'язкових екологізації і технологізації. Цільовим терміном визначено «економічний розвиток гірничодобувної галузі».

Конкретизовано сутність економічного розвитку гірничодобувної галузі, що розкриває її прогресивні зміни виробничо-послугового і структурного характеру, які направлені на ефективне використання природно-ресурсного потенціалу країни, створення сприятливих умов для розвитку суміжних та інших галузей економіки. Зміни виробничо-послугового характеру передбачають покращення технологічних підходів у використанні природно-ресурсного потенціалу, а також забезпечення якості супровідних послуг щодо обробки (збагачення), переробки (часткової чи повної), постачання отриманих корисних копалин. Зміни структурного характеру означають балансування результатів діяльності за різними напрямками (підгалуззями) в системі досягнення стратегічних цілей розвитку.

Акцентовано увагу на тому, що врахування інтересів довкілля трансформує економічний розвиток гірничодобувної галузі в еколого-економічний, а суспільства – у сталий розвиток (рис. 1).

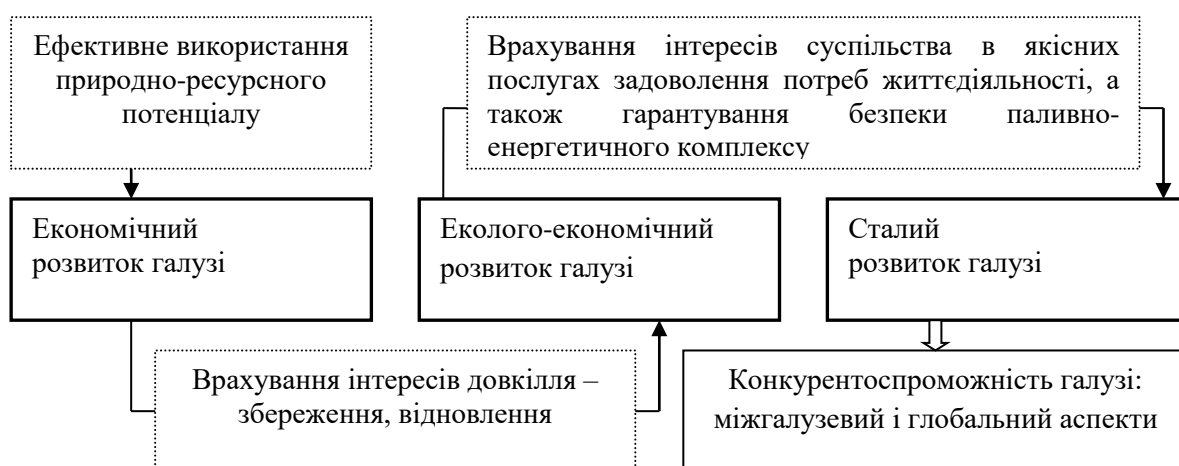

Рис. 1. Економічний розвиток гірничодобувної галузі в процесі забезпечення його сталості

Джерело: побудовано автором

Сталий розвиток гірничодобувної галузі запропоновано розглядати як вищу стратегічну ціль її економічного розвитку з балансуванням цілей суспільного та екологічного характеру, а також створенням безпекових умов функціонування паливно-енергетичного комплексу. Обґрунтовано, що конкурентоспроможність гірничодобувної галузі означає її здатність задовольняти внутрішні економічні і суспільні потреби у відповідних паливно-енергетичних ресурсах, долаючи зовнішню ресурсну залежність, а також пропонувати на міжнародному ринку якісний сировинний продукт у випадку, якщо є його надлишок, отримуються натомість значні економічні вигоди, а також є відсутніми ризики безпекового характеру.

З'ясовано, що гірничодобувна галузь формує первинний сектор економіки, орієнтований на використання ресурсів надр. Однак це не відкидає можливості її технологізації та екологізації згідно специфіки «вищих» секторів економіки (табл. 2).

Таблиця 2

Гірничодобувна галузь у теоретичних обґрунтуваннях п'яти секторів економіки

№ з/п	Загальна назва сектора	Особливості розвитку гірничодобувної галузі
I	Доіндустріальний, аграрний	Домінування добувних галузей разом з сільськогосподарським виробництвом, мисливством, лісовим господарством
II	Індустріальний	Переробка усієї добутої сировини, що піднімає значення її якості, ресурсоощадності
III	Постіндустріальний, послуговий	Надання послуг зі збутом сировинної та переробленої продукції, страховий, маркетинговий, консалтинговий супровід, екологічний менеджмент тощо
IV	Інтелектуальний, знанневий	Надання послуг з технологізацією процесів добування, первинної і наступних стадій переробки, активна підтримка інтелектуальної діяльності з пошуком ресурсоощадних технологій, продукуванням екологічних інновацій; формування екологічної свідомості населення, культури енергоспоживання
V	Управлінський, креативний	Прийняття управлінських рішень на найвищому рівні з приводу підходів і технологій використання природно-ресурсного потенціалу, способів нівелювання негативного впливу на довкілля, можливостей ресурсозаміщення; функціонування державних і комунальних структур, до повноважень яких належить контроль та додання антропогенних впливів на довкілля (пожежні служби, поліція, екологічні інспекції та ін.)

Джерело: узагальнено автором

Незважаючи на зростаюче значення так званого третинного (послугового) та вищих секторів економіки, матеріальне виробництво залишається домінуючою галуззю, що підтверджує приклад багатьох інноваційно розвинутих країн. Значення реального сектору є провідним, що доводять періоди світових фінансово-економічних криз.

Зважаючи на вищезазначене обґрунтовано, що теоретичні аспекти дослідження гірничодобувної галузі дозволяють обґрунтувати її вагомість для економічного й сталого розвитку, простежити ретроспективу значення через

призму етапів цивілізаційного поступу – від аграрного суспільства до індустріального, постіндустріального, інформаційного. Також теоретичний зріз дослідження розкриває необхідність державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі.

У другому розділі «**Чинники та механізми державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі**» розроблено концептуальні положення розвитку гірничодобувної галузі; систематизовано чинники та охарактеризовано роль і значення державного регулювання розвитку гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки.

Акцентовано увагу на концепті теоретичних засад державного регулювання гірничодобувною галуззю з забезпеченням економічного розвитку, що має регламентуватись на рівні держави, однак специфікуватись до регіональних особливостей з одночасним урахуванням глобальних цілей розвитку. Глобальний пріоритет зумовлений актуалізацією використання надр і корисних копалин для безпеки подальшого існування людської цивілізації за існуючого ладу. Регіональна специфікація надає змогу диференціювати підходи до забезпечення економічного розвитку гірничодобувної галузі, виходячи зі спеціалізації економіки регіонів.

Дослідження теоретико-концептуальних засад державного регулювання гірничодобувною галуззю із забезпеченням її ідеології, а саме економічного розвитку дозволило визначити та сформулювати авторське бачення необхідності поєднувати конкретні управлінські доктрини (бюджетну, податкову, інвестиційну, еколого-економічну, протекціоністську, конкурентну та інші) з дотриманням принципів парадигм сталого та інноваційно-технологічного розвитку, що забезпечить ефективне використання природно-ресурсного потенціалу країни та її регіонів з націленістю на балансування інтересів суспільства, економіки та держави.

З'ясовано, що незважаючи на поточний рівень розвитку України, зокрема, перебування національної економіки на стадії певного технологічного укладу, кінцевою ціллю державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі є долання сировинної залежності економіки.

Відзначено, що варіативність заходів, механізмів та інструментів державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі дозволяє узагальнити її основні завдання. Якщо метою є ефективне використання природно-ресурсного потенціалу, базованого на добуванні з надр корисних копалин, то основними завданнями регулюючих впливів є конкретизовані питання розвідки, розробки, добування, первинної переробки, використання і збуту мінерально-сировинних ресурсів. Кожне з завдань формує окремий напрям реалізації економічної політики у гірничодобувній галузі.

Зазначене надало змогу стверджувати, що державне регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі є складним процесом, яке спрямовано на інноваційно-технологічні досягнення та становлення галузі як конкурентоспроможної ланки в структурі національної економіки. Можливості регулювання розвитком галузі є широкими та потребують чіткого визначення

концепту розвитку і регулювання галузі та пошуку шляхів до зниження сировинної залежності економіки.

Здійснений науковий пошук дозволив виявити чинники, які визначають особливості економічного розвитку гірничодобувної галузі та обґрунтувати залежність від природно-ресурсного потенціалу території, де проводиться їхня оцінка. Тобто йде чітка прив'язка до території. Зазначено, що особливістю виявлення системи чинників державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі є їхня двоаспектність: чинники, які визначають особливості економічного розвитку гірничодобувної галузі та чинники, які визначають наслідки впливу економічного розвитку гірничодобувної галузі на конкретну територію, зокрема, її суспільство, екологію, економіку в цілому (табл. 3).

Таблиця 3

Система чинників державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі

I. Чинники, які визначають особливості економічного розвитку гірничодобувної галузі			
1.1. Безумовні: природно-ресурсні просторові геопросторові	1.2. Умовні: державно-управлінські міжнародно-управлінські конкурентні технологічні споживацькі геополітичні прогресивні		
II. Чинники, які визначають наслідки впливу економічного розвитку гірничодобувної галузі на конкретну територію			
структурні	працересурсні соціальні	інноваційні зовнішньоекономічні	екологічні

Джерело: побудовано автором

Акцентовано увагу на Цілях сталого розвитку 2016-2030 досягнення яких у різній мірі залежить від гірничодобувної галузі, яка займає вагоме місце в структурі економіки багатьох країн світу. З огляду на роль галузі узагальнено вирізняється людиноцентричний підхід у цілях, що вимагає неперервної екологізації, технологічної інноватизації галузі з визначенням шляхів оптимізації обсягів добування корисних копалин, пошуку альтернативних джерел енергії і ресурсозаміщення.

На основі аналізу проблем реформування економіки України та її регіонів на засадах кластерних технологій представлено класифікацію кластерів за різними ознаками, а також аргументовано необхідність уточнення розуміння та функціонування галузевих кластерів. За допомогою системного аналізу розроблено організаційно-економічний механізм функціонування та розвитку кластера гірничодобувної галузі, який представлено у вигляді сукупності елементів, що спрямовані на розвиток суб'єктів кластерного об'єднання шляхом реалізації їх стратегій (у т. ч. визначених функціональних стратегій) у рамках загальної концептуально узгодженої стратегії функціонування та розвитку національної економіки.

Третій розділ дисертаційної роботи «Аналіз та безпека розвитку гірничодобувної галузі в структурі національної економіки» присвячений емпіричному аналізу процесів та безпеці розвитку гірничодобувної галузі в структурі національної економіки, а також дослідженню антикризового управління як системи завчасної діагностики і захисту гірничодобувної промисловості.

Розгляд питання розвитку гірничодобувної галузі у структурі національної економіки в сучасних умовах обумовив аналіз конкурентних переваг України за обсягами деяких запасів корисних копалин, яка за видобутком окремих видів мінеральних ресурсів посідає лідируючі позиції та є однією із найбільш забезпечених країн у світі.

Науково обґрунтовано, що в сучасних умовах гірничодобувна галузь характеризується: стратегічним значенням при наповненні державного бюджету, наявністю значних запасів корисних копалин та зростанням попиту на ресурсних ринках. Висока динаміка економічних процесів, яка спричинена зовнішніми та внутрішніми чинниками, суттєво впливає на поточний стан й розвиток гірничодобувної галузі.

Установлено, що дослідження спрямоване на виявлення проблем, які вимагають вирішення на рівні підприємства, галузі та держави. Зокрема, зосереджено увагу на розвитку гірничодобувної галузі через підприємницьку активність, яку можна охарактеризувати через динаміку кількості підприємств за видами економічної діяльності (рис. 2).

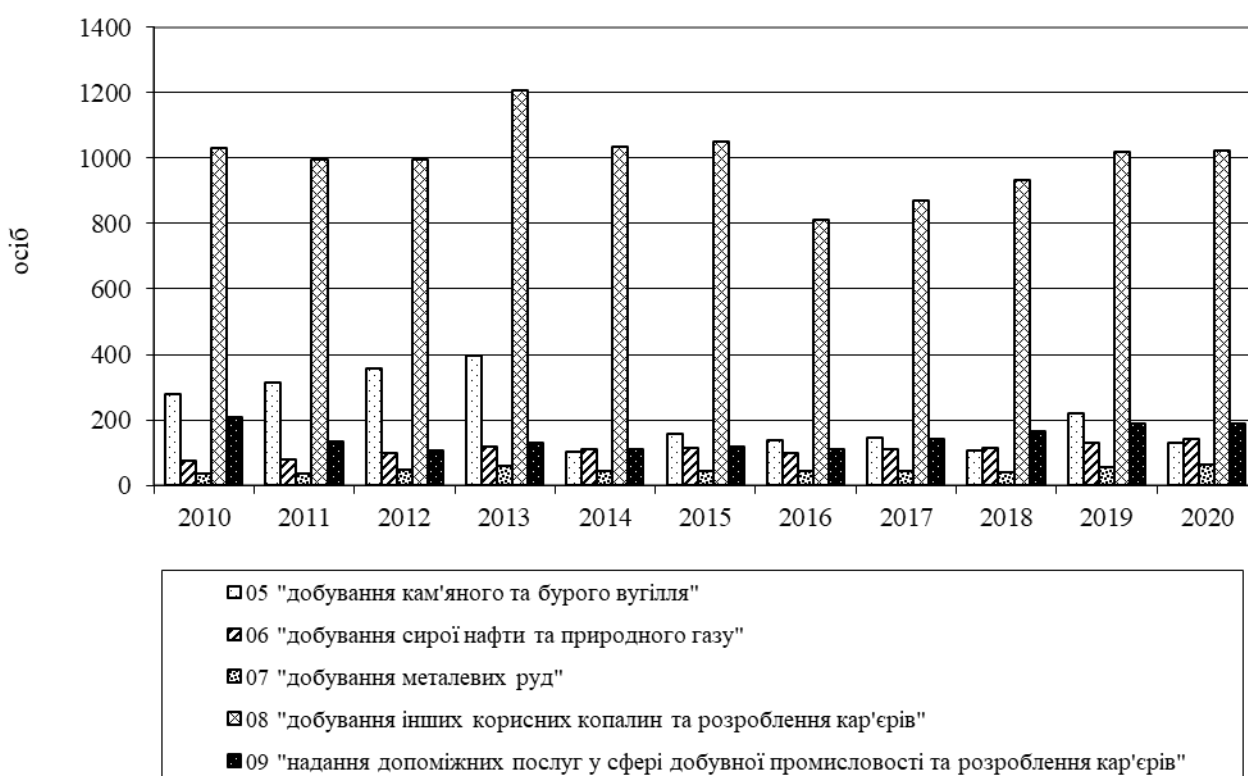

Рис. 2. Кількість діючих підприємств гірничодобувної галузі в Україні

Джерело: сформовано на основі [Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>]

З'ясовано, що найбільш суттєві зміни в кількості діючих підприємств гірничодобувної галузі відбулися стосовно діяльності за КВЕД 05 «добування кам'яного та бурого вугілля», що чітко прослідковується у двох кризових періодах: 2013-2014 рр., коли падіння склало 74,19% та 2019-2020 рр. – відповідно 40,54%.

На основі проведеного дослідження встановлено, що вплив глобальних викликів та загроз, а також повномасштабна війна РФ проти України суттєво впливають на суб'єкти господарювання щодо забезпечення економічної та екологічної безпеки. У свою чергу забезпечення економічної безпеки гірничодобувних підприємств є надзвичайно важливим як в контексті ефективного функціонування цих підприємств, збільшення обсягів їх діяльності, так і в контексті важливості на національному рівні нарощення видобутку, наприклад, власного природного газу через доцільність зменшення частки його імпорту та забезпечення безпечного функціонування інших суб'єктів господарювання, сфер життєдіяльності суспільства та національної економіки в цілому.

Конкретизовано важливість об'єктивної оцінки економічної безпеки підприємств, яка має слугувати основою для відповідного оперативного реагування, прийняття управлінських рішень щодо зменшення/нівелювання впливу деструктивних чинників на економічну безпеку, розробки та запровадження системи заходів її зміцнення. Обґрунтовано, що оцінювання економічної безпеки, визначення її рівня надає об'єктивну інформацію про слабкі зони та загрози, стає основою / підґрунтям для відповідного оперативного реагування, розробки та запровадження системи заходів щодо усунення / послаблення впливу деструктивних чинників на забезпечення належного / бажаного рівня економічної безпеки та ефективного функціонування підприємств у системі національної економіки.

З'ясовано, що сучасний економічний простір характеризується високою динамікою і створює для будь-якої соціально-економічної системи значну кількість викликів, які є результатом певних змін у зовнішньому й внутрішньому середовищі та в подальшому можуть вивести систему зі стану рівноваги. За низької стійкості, тобто відсутності механізмів повернення до стану рівноваги, або ж нездатності адаптуватися й перейти до іншого прийняттого стану, система може бути зруйнована.

Враховуючи той факт, що криза притаманна для будь-якої системи, але її появу, процес розвитку й наслідки можна передбачити, а також реальним є запобігання та ліквідація наслідків, доведено потребу застосування відповідного управління, тобто антикризового.

У контексті вищесказаного особливої вагомості набуває аналіз стратегічного антикризового управління, що спирається на оцінювання зовнішніх загроз й можливості посилення кризової ситуації в межах окремих підприємств, а тактичне – ґрунтується на аналізі внутрішніх загроз. Якщо для реалізації тактичних антикризових заходів використовують внутрішні резерви кожного підприємства, то стратегічні орієнтовані на посилення взаємодії в межах галузі із формуванням максимально довгого ланцюга доданої вартості за

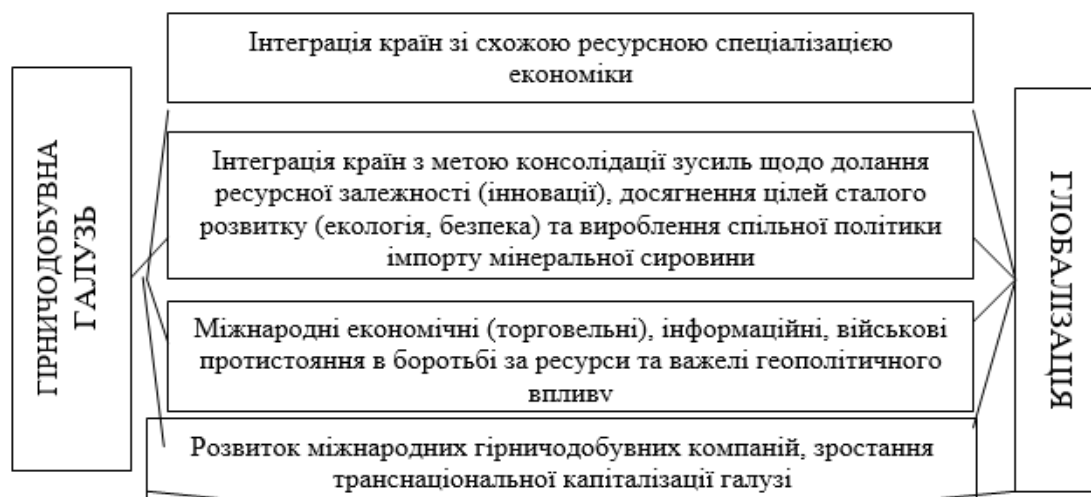
рахунок посилення співпраці із переробними й транспортними організаціями. Доведено, що ефективність реалізації антикризового управління на обох рівнях в значній мірі залежить від діагностики орієнтованої на виявлення слабких сигналів, із перевіркою їх достовірності та відстеження зміни. Системи діагностики повинні взаємодоповнюватися, тим самим посилюючи інформаційне підґрунтя для розроблення та реалізації тактичних й стратегічних управлінських рішень.

У четвертому розділі **«Регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі в умовах забезпечення сталого розвитку»** проведено порівняльний аналіз еколого-інноваційних аспектів розвитку гірничодобувної промисловості у світі та забезпечення сталого розвитку України, розроблено комплексний науково-методичний підхід до моделювання загроз для економічної безпеки підприємств гірничодобувної галузі, а також досліджено умови фінансування гірничодобувної галузі з поєднанням державного і приватного капіталу

На підставі аналізу результатів нинішнього етапу глобальних викликів, охарактеризовано вплив глобалізаційних процесів на гірничодобувну галузь. З одного боку, вони породжують нові можливості. На рівні інтеграційних об'єднань відбувається консолідація зусиль на шляху ефективізації видобутку мінеральних ресурсів та організації співпраці з країнами-експортерами. З іншого боку, виникає низка викликів специфічного та еколого-інноваційного характеру. Гірничодобувна галузь при цьому розглядається як провідна сфера світової економіки, від подальшого розвитку якої залежить розподіл геополітичних сил, світогосподарський устрій та вектор прогресивних змін. Тобто, гірничодобувна галузь здійснюючи вагомий вплив на світовий економічний порядок водночас сприяє активізації інтеграційних процесів між країнами, які мають спільні «ресурсні» інтереси (рис.3).

Відповідно до цього, доведено, що глобальні виклики породжені глобалізацією та можуть спричиняти як ризики, так і можливості залежно від наявності ресурсів та їх резервів, а також ефективності управлінських рішень. У випадку системного ігнорування ризиків вони можуть набувати ознак загроз. Глобальні виклики відображають сутність глобалізації, яка може як сприяти розвитку національної економіки, так і гальмувати її, залежно від використання переваг, здатності забезпечувати стабільність та конкурентоспроможність економіки і бізнесу, високу якість життя населення.

З'ясовано, що для формування нових можливостей гірничодобувної галузі внаслідок глобалізації необхідно забезпечувати її сталий розвиток, що поєднує цілі економічного зростання, захисту природних ресурсів і довкілля та соціальної відповідальності.

ВИКЛИКИ		
МОЖЛИВОСТІ	РИЗИКИ	ЗАГРОЗИ
<ul style="list-style-type: none"> - Оптимізація експорту/імпорту мінеральних ресурсів - Залучення міжнародного капіталу в національні гірничодобувні компанії - Вихід на міжнародний ринок національних гірничодобувних компаній - Мотивація конкурентоспроможності національних гірничодобувних компаній в умовах глобальної конкуренції із забезпеченням відповідності міжнародним стандартам - Спільна інноваційна діяльність, залучення іноземних технологій, генерація ідей у науково-дослідних колах (обмін кадрами, знаннями, досвідом) 	<ul style="list-style-type: none"> - Монополізація, олігархізація галузі - Картельні угоди - Ставлення мети прибутку вище за національні інтереси, зокрема, експорту ресурсів з вимушеним імпортозаміщенням - Демотивація інноваційного розвитку, становлення економіки знань 	<ul style="list-style-type: none"> - Економічна залежність через імпорт ресурсів - Фінансова (бюджетна) залежність через експорт і транзит ресурсів - Вичерпність природно-ресурсного потенціалу - Економічні (торговельні), інформаційні конфлікти - Військові інтервенції

Рис. 3. Гірничодобувна галузь і глобалізація: характер взаємовпливу в контексті виникнення можливостей, ризиків і загроз

Джерело: побудовано автором

В результаті дослідження доведено, що забезпечення сталого розвитку гірничодобувної галузі як тривалого процесу потребує: 1) формування прозорих конкурентних умов діяльності з державним контролем обсягів добування та їх впливу на довкілля; 2) відповідального добування мінеральних ресурсів з контролем дотримання гірничодобувними підприємствами та їх об'єднаннями поставлених вимог; 3) неперервності інноваційної діяльності

гірничодобувних підприємств, їх об'єднань у співпраці з іншими стейкхолдерами на шляху відповідності цілям сталого розвитку галузі, економіки, суспільства, держави. Таким чином, глобалізація для гірничодобувної галузі має забезпечувати формування конкурентоспроможних національних ринків, орієнтованих на інноваційний розвиток економіки з оптимізацією використання мінеральних ресурсів. Еколого-інноваційні вимоги детермінують відповідальне добування мінеральних ресурсів у системі забезпечення сталого розвитку гірничодобувної галузі та забезпечення національної безпеки.

Встановлено, що вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки як важливої складової національної безпеки держави в значній мірі пов'язано із процесом моделювання впливу ключових загроз. Ретельне дослідження аналітичних матеріалів та доробку науковців дало змогу сформуванню сукупності загроз, стосовно яких необхідним є першочергове застосування захисних заходів.

Слід також брати до уваги, що за умов російської окупації частини Донбасу та під впливом цілеспрямованої повномасштабної війни РФ проти нашої держави об'єктом цієї війни стала не лише вугільна промисловість окупованих і прифронтових районів українського Донбасу, а й уся українська економіка.

Проаналізовано динаміку обсягів реалізованої промислової продукції, індексів виробництва у розрізі секторів гірничодобувної галузі, валового виробництва та відзначено стійку тенденцію зниження зазначених показників та збільшення збитковості.

За результатами дослідження фінансування економічного розвитку гірничодобувної галузі в Україні з поєднанням державного і приватного капіталу визначено, що зазначений сектор економіки потребує термінових капітальних вкладень та залучень інвестицій, як з державних так і приватних джерел, а також є необхідним створення державою належних умов у сфері банківського кредитування, активізації бюджетного фінансування гірництва та сприяння підприємствам у пошуку іноземних або вітчизняних інвесторів, які будуть спрямовувати кошти у розвиток вітчизняної гірничої галузі на вигідних умовах.

У п'ятому розділі дисертаційної роботи **«Пріоритети покращення регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі в Україні»** сформовано напрями державної політики щодо покращення розвитку гірничодобувної галузі в умовах цифровізації, обґрунтовано інноваційні аспекти стратегії економічного розвитку гірничодобувної галузі у системі загальнодержавних реформ та визначено соціально-економічну ефективність програмно-цільових аспектів економічного розвитку гірничодобувної галузі Дніпровсько-Донецького і Західного регіонів.

Розгляд базису державного регулювання у системі національної економіки дозволив визначити архітектуру Концепції стратегічного планування та систему програмних документів із забезпечення розвитку гірничодобувної галузі (рис. 4).

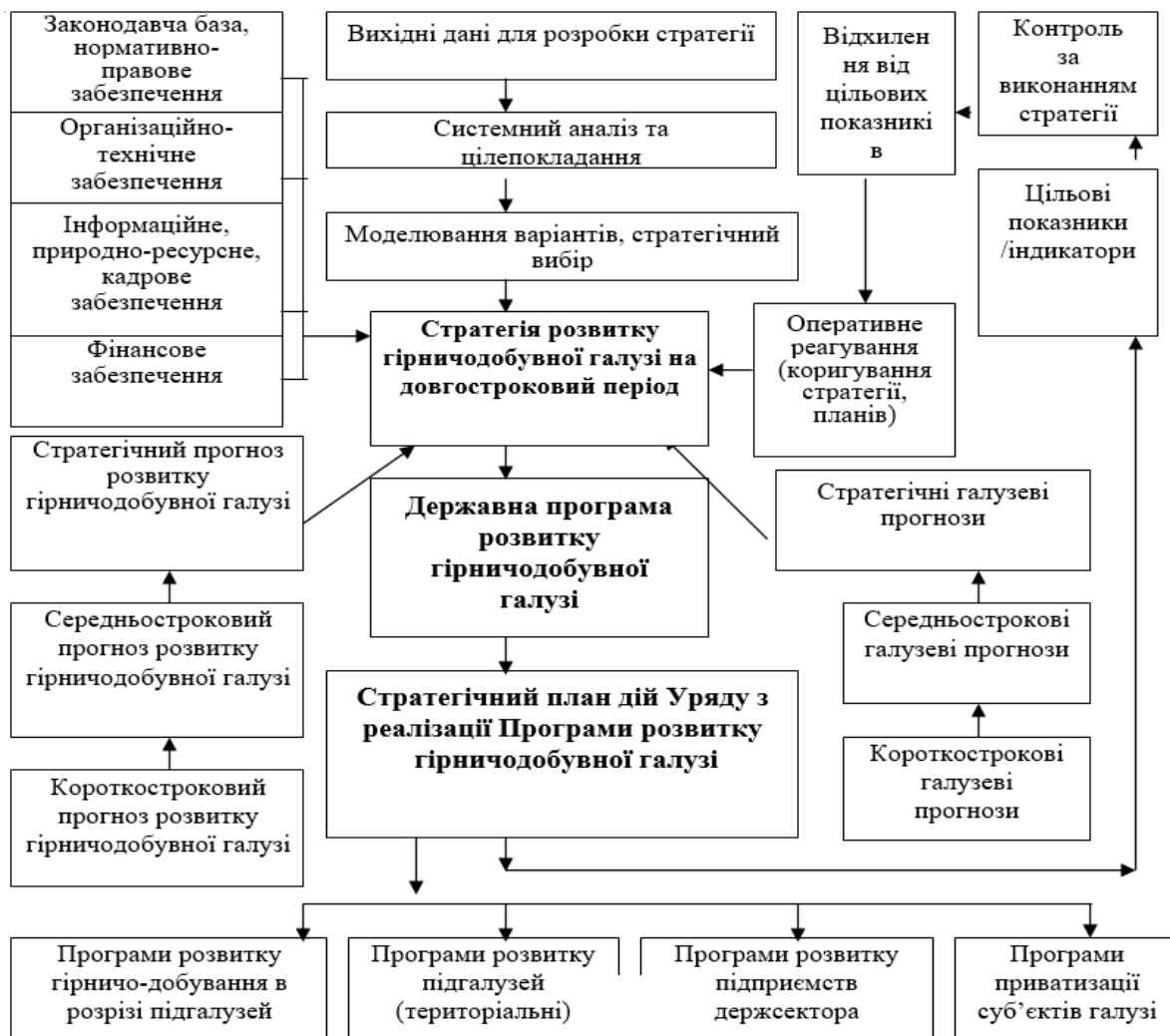

Рис. 4. Концепція стратегічного планування та система програмних документів із забезпечення розвитку гірничодобувної галузі

Джерело: авторська розробка

У методологічному відношенні Концепція стратегічного планування гірничодобувної галузі включає три взаємозалежних етапи: стратегічний аналіз, цілепокладання і стратегічний вибір. Формалізація самого процесу стратегічного планування гірничодобувної галузі здійснюється за допомогою процедур прогнозування, програмування і проектування

Науковий аналіз розвитку цифрової трансформації гірничодобувної галузі уможливив розглянути інноваційні зміни, що відбуваються в результаті цього та виявити бар'єри для цифрового розвитку гірничодобувної галузі в Україні серед яких проблеми щодо захисту даних, ризики кібербезпеки в управлінні гірничо-видобувним сектором економіки України; відсутність у працівників гірничодобувної галузі достатніх цифрових компетентностей роботи з даними (цифрових навичок), відповідної цифрового наповнення професій даного сектору тощо.

Акцентовано увагу на реформуванні галузі у напрямі відцифрування, що матиме значні переваги, а саме: формування організованого та відкритого

ринку продукції компаній гірничодобувної галузі, прозорість діяльності та ефективне ціноутворення в мінерально-сировинному комплексі країни, підвищення інвестиційної привабливості об'єктів галузі, розширення кола доступних підприємств для приватизації тощо.

Обґрунтована важливість регулювання розвитку гірничодобувної галузі з балансуванням стратегічних національних, регіональних, локальних і галузевих інтересів (рис. 5).

Рис. 5. Стратегія і тактика економічного розвитку гірничодобувної галузі України: концепт (модель) національних та регіональних пріоритетів

Джерело: авторська розробка

З наукових позицій обґрунтовано, що в українських реаліях програмно-цільові пріоритети регіонального економічного розвитку гірничодобувної галузі слід специфікувати відповідно до нафтогазоносного районування, адже вугільна і нафтогазова промисловість є ядром гірничодобувної галузі (її доповнюють металургійна, електроенергетична промисловість і комунальне господарство).

Здійснено обґрунтування програмно-цільових пріоритетів економічного розвитку гірничодобувної галузі України із з'ясуванням особливостей для Дніпровсько-Донецького і Західного регіонів.

Регіональна специфіка визначення програмно-цільових пріоритетів для Західного і Дніпровсько-Донецького регіонів обумовлена природними, економічними та історико-культурними особливостями. Останні зумовлюють більший акцент у програмно-цільових пріоритетах для Західного регіону на приватно-господарницьких засадах розвитку галузі, в той час як Дніпровсько-Донецький регіон потребує основної уваги на екомодернізацію видобувних процесів. Окрім того, для цього регіону більше на часі євроінтеграційні

пріоритети – введення європейського капіталу в галузь буде мати суттєвий вплив на геополітичні протистояння за східним вектором.

Узагальнення основних положень програмно-цільових пріоритетів розвитку гірничодобувної галузі Дніпровсько-Донецького регіону дозволило обґрунтувати необхідність врахування можливостей реанімації економіки східних регіонів України внаслідок окупації та додаткових геополітичних загроз.

При обґрунтуванні проблемних аспектів розвитку гірничодобувної галузі Західного регіону зазначено актуальність приватно-господарницьких пріоритетів, виражених у необхідності приватизації, утворенні кластерних об'єднань, створення умов для різних форм громадського контролю.

Доведено, що Європейський вектор економічної інтеграції гірничодобувної галузі Дніпровсько-Донецького регіону дозволяє використати переваги європейської політики в сфері критично важливої сировини, впроваджувати прогресивні управлінські практики зменшення сировинної залежності за рахунок циркулюючого використання ресурсів, екологічно чистих продуктів та інновацій, розробки стійких ланцюгів створення вартості для промислових екосистем, посилення використання внутрішніх джерел сировини та диверсифікації її постачання з різних країн.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичні узагальнення, розроблено практичні рекомендації щодо вирішення важливої наукової і практичної проблеми обґрунтування теоретико-методологічних та прикладних засад державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки.

За результатами дослідження зроблено наступні висновки теоретичного, методологічного і науково-прикладного характеру:

1. Дослідження сутності та специфіки гірничодобувної галузі у системі економічних знань дозволило розглянути тенденції її розвитку та виділити наступні її особливості, які необхідно враховувати не лише в теоретичному розумінні її змісту, але й в прикладних аспектах державного регулювання. Зокрема, доведено, що понятійно-термінологічний апарат дослідження гірничодобувної галузі потребує розуміння змісту таких термінів як економічний розвиток гірничодобувної галузі, її конкурентоспроможність, безпека, екологізація гірничого підприємництва, сталий розвиток гірничодобувної галузі та ін. Це терміни, що розкривають якісний бік економічної діяльності в цій галузі та з огляду на глобальні виклики вимагають обов'язкових екологізації і технологізації. При цьому, цільовим терміном є «економічний розвиток гірничодобувної галузі», який розкриває її прогресивні зміни виробничо-послужового і структурного характеру, направлені на ефективне використання природно-ресурсного потенціалу країни, створення сприятливих умов для розвитку суміжних та інших галузей економіки. Серед прикладних аспектів державного регулювання виокремлено особливості, що

розкривають: можливості розвитку галузі, участі держави в розвитку галузі, економічної діяльності в галузі, зайнятості в галузі та забезпечення перспективного розвитку галузі. Показано, що специфіка гірничодобувної галузі визначає необхідність її неперервної технологізації на шляху боротьби за збереження природно-ресурсного потенціалу та ефективного його використання.

2. Встановлено, що дослідження гірничодобувної галузі хоч і носить прикладний характер та специфіка теми обумовлює необхідність поглиблення теоретичних аспектів розв'язання проблеми, яка полягає в пошуку шляхів ефективного використання природно-ресурсного потенціалу країни (регіонів) через механізми господарювання у сфері добування корисних копалин, надання допоміжних послуг та в контексті політики сталого розвитку - фактичного домінування інтересів суспільства понад його економічними інтересами цієї галузі шляхом збереження довкілля. Обґрунтовано, що теоретичні аспекти дослідження гірничодобувної галузі в економічній науці об'єднує широке коло положень, які узагальнено можна розглядати через призму теорій чинників виробництва, теорій екологічного, сталого розвитку, теорій економічного зростання, теорій структури економіки, теорій етапів розвитку суспільства, теорій конкуренції, конкурентних переваг, конкурентоспроможності та в сукупності дозволяють обґрунтувати, з одного боку, вагомість гірничодобувної галузі для економічного й сталого розвитку, простежити ретроспективу значення через призму етапів цивілізаційного поступу – від аграрного суспільства до індустріального, постіндустріального, інформаційного, а з другого - доводять, що теоретичний зріз дослідження розкриває необхідність державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі.

3. З огляду на соціальну, економічну та екологічну функціональність гірничодобувної галузі, де міра державного втручання є вагомою, визначено специфіку концепту дослідження, який варіюється між двома крайніми сценаріями: 1) активним добуванням корисних копалин з дотриманням вимог ефективного використання природно-ресурсного потенціалу; 2) припинення добування корисних копалин з огляду на інтереси майбутніх поколінь або на екологічні імперативи. В основу розуміння державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі закладено, що це комплекс заходів, які умовно розподілено за управлінськими функціями і кожен з них має своє функціональне навантаження (планування/програмування, регулювання - бюджетне, дозвільне, податкове, валютно-фінансове, зовнішньоекономічне, інвестиційне, антимонопольне, державної власності та адміністративний супровід, регламентування, контроль і нагляд), що реалізуються через застосування механізмів та їх інструментів, основні з яких забезпечують регулювання. Доведено, що варіативність заходів, механізмів та інструментів державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі дозволяє узагальнити її основні завдання. Якщо метою є ефективне використання природно-ресурсного потенціалу, базованого на добуванні з надр корисних копалин, то основними завданнями регулюючих впливів є конкретизовані питання розвідки, розробки, добування, первинної переробки,

використання і збуту мінерально-сировинних ресурсів. Кожне з завдань формує окремий напрям реалізації економічної політики у гірничодобувній галузі. Обґрунтовано, що виконання мети та завдань державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі потребує дотримання певних принципів, які в Україні встановлені законодавчо.

4. За результатами дослідження виявлено, що у випадку впливу на економічний розвиток гірничодобувної галузі визначення системи чинників є ключовим завданням в обґрунтуванні пріоритетів державного регулювання за даним напрямком. Виявлення чинників державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі потребує системного підходу. Це означає, що чинники визначаються з обов'язковим групуванням та виявленням взаємозв'язку. Система чинників залежить від природно-ресурсного потенціалу території, де проводиться їхня оцінка. Тобто йде чітка прив'язка до території. Однак особливістю виявлення системи чинників державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі є їхня двоаспектність: чинники, які визначають особливості економічного розвитку гірничодобувної галузі; чинники, які визначають наслідки впливу економічного розвитку гірничодобувної галузі на конкретну територію, зокрема, її суспільство, екологію, економіку в цілому. Обґрунтовано прикладний сенс дослідження чинників, що полягає у визначенні можливостей управління ними, зокрема, усунення, нівелювання, коригування і трансформації. Управління чинниками забезпечує непрямий вплив держави на галузь. Однак у сучасному світі все більшого значення набувають глобальні детермінанти діяльності в сфері надрокористування. Тому при визначенні пріоритетів та механізмів державного регулювання економічним розвитком галузі їх слід враховувати та залучати.

5. Визначено проблеми реформування економіки України і її регіонів на засадах кластерних технологій та запропонованого переліку ключових напрямків та векторів, що сприятиме забезпеченню сталого розвитку суб'єктів діяльності гірничодобувної сфери (від геологорозвідки, розробки родовищ, виробництва до реалізації певної продукції гірничовидобування) у формі кластеру. При цьому, представлено класифікацію кластерів за різними ознаками, аргументовано необхідність уточнення розуміння та функціонування галузевих кластерів, а також визначено роль організаційно-економічного механізму. у системі формування та функціонування кластера гірничодобувної галузі. Організаційно-економічний механізм функціонування та розвитку кластера гірничодобувної галузі представлено у вигляді сукупності елементів, що спрямовані на розвиток суб'єктів кластерного об'єднання шляхом реалізації їх стратегій (у т. ч. визначених функціональних стратегій) у рамках загальної концептуально узгодженої стратегії функціонування та розвитку кластера у системі національної економіки. На основі аналізу розвитку кластерних об'єднань в різних країнах обґрунтовано доцільність їх створення у нашій державі, адже створення єдиного простору полегшить обмін інформацією, реалізацію управлінських рішень, формування спільної стратегії. Відповідно суб'єкти господарської діяльності (учасники кластера), діючи на основі спеціалізації та кооперації, зможуть здійснювати взаємну підтримку ресурсами

(у т. ч. інтелектуальними рішеннями та новаціями), а також ефективніше залучати та здійснювати контроль за використанням залучених інвестицій і створювати можливості швидшого виходу на якісно нові результати суб'єктів гірничодобувної галузі в цілому.

6. На підставі аналізу і узагальнення сучасних умов розвитку гірничодобувної галузі виявлено, що висока динаміка економічних процесів, яка спричинена зовнішніми та внутрішніми чинниками, суттєво впливає на поточний стан й розвиток гірничодобувної галузі. Зокрема, поруч із подальшою трансформацією національної економіки, значний вплив на гірничодобувну галузь мають військові дії з боку РФ та пандемія, спричинена вірусом COVID-19, які посилюють негативні тенденції стосовно: зменшення кількості підприємств, зокрема, великих та середніх, що суттєво ускладнює здійснення масштабного технологічного оновлення галузі із захистом поточних конкурентних позицій на ресурсних ринках; скорочення кількості зайнятих працівників, що провокує втрату трудового потенціалу та загострення соціальних проблем на місцях; зростання фізичного й морального зносу виробничої бази, що за низької інноваційної активності ускладнює подальше добування й розроблення нових родовищ; погіршення фінансових результатів, яке вимагає збільшення витрат з державного бюджету, і котрі спрямовуються не на реструктуризацію, а на погашення боргів, зокрема, по заробітній платі. Разом з тим, гірничодобувна галузь характеризується стратегічним значенням при наповненні державного бюджету, наявністю значних запасів корисних копалин та зростанням попиту на ресурсних ринках, а отримані від цього результати формують необхідне інформаційне підґрунтя для коригування державного регулювання розвитком гірничодобувної галузі із орієнтацією на досягнення національних інтересів.

7. Охарактеризовано особливості, переваги та недоліки науково-методичних підходів до визначення економічної безпеки. Дослідження важливості об'єктивної оцінки економічної безпеки підприємств, яка слугує основою для відповідного оперативного реагування, прийняття управлінських рішень щодо зменшення/нівелювання впливу деструктивних чинників на економічну безпеку, розробки та запровадження системи заходів її зміцнення надало змогу провести оцінювання рівня економічної безпеки гірничодобувних підприємств, що уможливило виявити вплив глобальних викликів та загроз, а також політичної та економічної (в т. ч. паливно-енергетичної) нестабільності в Україні на суб'єкти господарювання. Доведено, що у процесі визначення рівня економічної безпеки гірничодобувних підприємств доцільно визначати тенденції у зміні її стану, результат дії на об'єкт економічної безпеки дестабілізуючих чинників різного характеру, оцінювати результат проведених раніше заходів. Акцентовано увагу на тому, що встановлення відхилень від максимально можливого/бажаного рівня економічної безпеки за кожною складовою надає можливість виявити чинники внутрішнього та зовнішнього середовищ, які вплинули на зниження/покращення рівня економічної безпеки, встановити причини негативного впливу на економічну безпеку підприємства та розробити заходи щодо її посилення

8. У процесі визначення ефективності застосування антикризового управління в умовах погіршення показників, відсутності якісної інформації та обмеженості часу й ресурсів та зважаючи на відсутність напрацювань щодо застосування антикризового управління на рівні окремої галузі запропоновано визначення терміну «антикризове управління гірничодобувною галуззю», яке відповідає еволюційній концепції управління, у відповідність з якою антикризове управління уможливорює ліквідацію тих складових будь-якої соціально-економічної системи, які уже не відповідають умовам її існування і через внесення змін сприяють переходу до нової, більш досконалої форми існування й розвитку. Інший аспект полягає в тому, що такий перехід можливий лише у випадку сформованої системи антикризового управління, яка здатна на основі викликів своєчасно розпізнавати можливе виникнення кризової ситуації та реалізувати завчасно розроблені антикризові програми, орієнтовані саме на розвиток. Також уточнено об'єкт, предмет й мету такого управління, визначено функції антикризового управління гірничодобувною галуззю (інформаційна, ресурсна, інноваційна, контрольна) та охарактеризовано такі його різновиди як реактивне й превентивне, тактичне й стратегічне. У свою чергу, конкретизація функціональних і системних методів та критеріїв оцінювання ефективності антикризового управління в значній мірі залежить від діагностики, але не тієї, що спирається на аналіз річних результатів функціонування гірничодобувної галузі, а орієнтованої на виявлення слабких сигналів, із перевіркою їх достовірності та відстеження зміни.

9. Проведений аналіз складових забезпечення сталого розвитку гірничодобувної галузі дозволив виявити специфіку впливу глобалізаційних процесів на гірничодобувну галузь. З одного боку, він породжує нові можливості. На рівні інтеграційних об'єднань відбувається консолідація зусиль на шляху ефективізації видобутку мінеральних ресурсів та організації співпраці з країнами-експортерами. З іншого боку, виникає низка викликів специфічного та еколого-інноваційного характеру. Тобто, глобальні виклики розвитку гірничодобувної галузі за своїм характером ап'орі можуть тяжити до ризикоутворюючих або таких, що формують нові можливості. Ризикоутворюючі виклики обумовлені міждержавними конфліктами, що можуть перейти у військові загрози з цілями боротьби за ресурси. На противагу конфліктному сценарію країни можуть обирати варіант інтеграції. Гірничодобувна галузь при цьому виступає як провідна сфера світової економіки, від подальшого розвитку якої залежить розподіл геополітичних сил, світогосподарський устрій та вектор прогресивних змін. Натомість найбільш показовим результатом впливу глобалізації на гірничодобувну галузь є діяльність міжнародних суб'єктів господарювання. Світова практика показує, що на міжнародній арені утвердились потужні гірничодобувні компанії, обсяги прибутків яких залишаються на високому рівні, однак які під тиском міжнародних організацій змушені проводити корпоративну політику сталого розвитку.

10. Розгляд гірничодобувної галузі як стратегічно важливої складової національної економіки засвідчив необхідність посилення фактичних дій щодо формування необхідних безпечних умов для її ефективного розвитку. На основі цього з'ясовано, що вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки як важливої складової економічної й енергетичної безпеки держави в значній мірі пов'язано із процесом моделювання впливу ключових загроз. При цьому, ретельне дослідження аналітичних матеріалів та доробку науковців надало змогу сформуванню сукупності загроз, стосовно яких необхідним є першочергове застосування захисних заходів. У зв'язку з цим, здійснено моделювання шляхом застосування системного аналізу і теорії графів, що дозволило забезпечити ієрархічне впорядкування сукупності загроз із побудовою відповідної моделі. Таким чином, отримані результати створюють необхідне інформаційне підґрунтя для ефективного розвитку гірничодобувної галузі шляхом розроблення та реалізації відповідних заходів щодо ліквідації окремих загроз або ж адаптації до їх впливу і для удосконалення державного регулювання розвитком гірничодобувної галузі як важливої передумови стабілізації національної економіки загалом.

11. Аналіз стану економічного розвитку гірничодобувної галузі показав падіння показників, що характеризують стан розвитку гірництва, а статистичні дані свідчать про низький рівень державного фінансування зазначеної галузі. Негативною була тенденція відносно іноземних інвестицій з промисловості, через відтік іноземних інвесторів з нашої країни внаслідок погіршення фіскальних та правових умов. З урахуванням зазначеного, акцентовано увагу на необхідності підтримки подальшого розвитку зазначеної галузі як стратегічно важливої сфери національної економіки. Проведено ретроспективний аналіз наукових досліджень з проблематики використання фінансових інструментів для економічного розвитку гірничодобувної галузі. Проаналізовано динаміку обсягів реалізованої промислової продукції, індексів виробництва у розрізі секторів гірничодобувної галузі, валового виробництва та відзначено стійку тенденцію зниження зазначених показників. З'ясовано причини зниження прибутковості гірничодобувної промисловості та зростання збитковості. На основі цього відзначено, що фінансування розвитку гірничодобувної галузі в Україні здійснюється у більшості з використанням приватного капіталу та власних коштів підприємства або організацій. За результатами дослідження фінансування економічного розвитку гірничодобувної галузі в Україні з поєднанням державного і приватного капіталу визначено, що зазначений сектор економіки потребує термінових капітальних вкладень та залучень інвестицій як з державних, так і приватних джерел.

12. Доведено, що ефективне функціонування суб'єктів господарювання гірничодобувної галузі та її розвиток загалом є можливим лише за умови належного стратегічного управління й реалізації стратегій як на рівні підприємств та організацій, так і на рівні галузі, територій, держави. Відповідно, розробка та реалізація ефективної стратегії розвитку гірничодобувної галузі є підґрунтям для вирішення проблем та усунення

ризиків їх появи в майбутньому. Визначено, що формування Концепції стратегічного планування розвитку гірничодобувної галузі обумовить ефективне функціонування усіх суб'єктів господарювання. Досліджено концепції, що становлять основу сучасного розуміння стратегії розвитку суб'єктів господарювання та галузей, теоретико-методологічні основи формування стратегії, систематизовано та узагальнено підходи до розуміння стратегічного планування як процесу та ядра стратегії розвитку. Надано авторське визначення стратегічного планування гірничодобувної галузі, яке полягає в розробці стратегічних документів, у яких визначено цілі, завдання і стратегії розвитку усіх сфер гірничодобувної галузі з урахуванням потенційних можливостей у розрізі територій та підсистем, а також з урахуванням сучасного стану і тенденцій галузі, досягнень техніко-технологічних, організаційних тощо та в контексті сучасних викликів, загроз (зокрема, енергетичній безпеці країни), а також сталого розвитку гірничодобувної галузі у системі національної економіки. Досліджено систему програмних документів із забезпечення розвитку гірничодобувної галузі та обґрунтовано принципи стратегічного планування, які запропоновано доповнити принципом «екологічності та безпеки для людини і навколишнього середовища», що є вкрай важливим з огляду на специфіку галузі.

13. Обґрунтовано можливості розвитку гірничодобувної галузі в системі національної економіки, в частині саме оцифрування її змісту, створення нових робочих місць; створення інфраструктури для розвитку гірничодобувної галузі та цифрової економіки національного типу; поява ефективного цифрового інструменту управління галуззю; створення цифрового середовища та цифрової екосистеми гірничодобувної сфери, що унеможливорює корупцію як явище в даній галузі. Проаналізовано етапи розвитку гірничодобувних підприємств, а саме: економіко-орієнтованого, еколого-орієнтованого та соціально-орієнтованого. Висловлено думку про те, що штучний інтелект на основі опрацювання великих сетів даних надає змогу оптимізувати процеси гірничодобувної галузі та підвищити якість цифрових продуктів/послуг в частині управління в гірничодобувному секторі. Розглянуто процес становлення і розвитку цифрової трансформації гірничодобувної галузі та розкрито інноваційні зміни, що відбуваються в результаті цього. Стверджується, що до бар'єрів для цифрового розвитку гірничодобувної галузі в Україні варто віднести проблеми щодо захисту даних, ризики кібербезпеки в управлінні гірничодобувним сектором економіки України; відсутність у працівників гірничодобувної галузі достатніх цифрових компетентностей роботи з даними (цифрових навичок), відповідного цифрового наповнення професій даного сектору тощо.

14. Вказано на переваги застосування програмно-цільового підходу в управлінській діяльності та здійснено обґрунтування програмно-цільових пріоритетів економічного розвитку гірничодобувної галузі України з з'ясуванням особливостей для Дніпровсько-Донецького і Західного регіонів. Запропоновано розподіляти програмно-цільові пріоритети розвитку галузі гірничого добування, що актуальні для всіх областей України та з

специфікацією для її основних нафтогазоносних регіонів. Визначено, що програмно-цільові пріоритети є актуальними для всіх областей України, поєднують заходи ефективізації гірничого добування на еколого-економічних засадах, а також підтримку науково-дослідної та інноваційної діяльності.

15. На основі запропонованого концептуального підходу до стратегічного планування та державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки з'ясовано, що при формуванні стратегії гірничодобувної галузі необхідно враховувати існуючі реалії, сучасний стан та проблеми суб'єктів гірничодобувної сфери, а стратегічне планування її розвитку має бути частиною системи управління національною економікою. Доведено, що європейський вектор економічної інтеграції гірничодобувної галузі дозволяє використати переваги європейської політики в сфері критично важливої сировини, впроваджувати прогресивні управлінські практики зменшення сировинної залежності за рахунок циркулюючого використання ресурсів, екологічно чистих продуктів та інновацій, розробки стійких ланцюгів створення вартості для промислових екосистем, посилення використання внутрішніх джерел сировини та диверсифікації постачання з різних країн.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у виданнях, індексованих міжнародними наукометричними базами: Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Yatsykovskyy V., Chynchuk A., Holubka S., Yaremchuk S., Buriak Ie. Theoretical and methodological aspects of strategic state regulation of the development of the national economy in the coordinates of sustainable development / Financial and credit activities: problems of theory and practice 2021 № 6 (41). – С. 300-306. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: **Web of Science**, EBSCO, Ulrich's Periodicals Directory, Index Copernicus, CiteFactor Academic Scientific Journals, Google Scholar, ResearchBib, INFOBASE INDEX, Universal Impact Factor, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова»]. (*Особистий внесок: обґрунтовано місце України в міжнародних рейтингах та проведено аналіз динаміки основних показників індексу глобальної конкурентоспроможності України*).

2. Yatsykovskyy V. *Managing the economic security within constant evolution company* / V. Yatsykovskyy, A. Chynchuk, A. Khuazheva, T. Bielialov, O. Boguslavskyy // *Innovation Management and Sustainable Economic Development in the Era of Global Pandemic: Proceedings of the 38th International Business Information Management Association (IBIMA), 2021. – Seville, Spain, 2021. – С.8023 – 8027.* [Міжнародні наукометричні бази: **Web of Science**, ISI Proceedings, Clarivate Analytics, Australian Research Council, NSD, SJR]. (*Особистий внесок: охарактеризовано аспекти функціонального забезпечення економічної системи та управління на основі поведінкового прототипу, що сприяє запровадженню системи безпеки економіки*).

3. Yatsykovskyy B., Yevstakhevych A., Paryzkyi I., Tomchuk-Ponomarenko N., Yarova O., Chukhlib A. Cluster initiative as a special economic project: european and ukrainian practices / Financial and credit activities: problems of theory and practice 2021 № 5 (40). С. 475-483. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: **Web of Science**, EBSCO, Ulrich's Periodicals Directory, Index Copernicus, CiteFactor Academic Scientific Journals, Google Scholar, ResearchBib, INFOBASE INDEX, Universal Impact Factor, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова»]. *(Особистий внесок: визначено, що розвиток кластерної економіки сприятиме розвитку територіальних громад та інфраструктури регіонів, а також стимулюватиме інноваційну діяльність).*

Статті у наукових фахових виданнях України та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

4. Яциковський Б. І., Голубка С. М. Понятійно-термінологічний апарат дослідження гірничодобувної галузі в структурі національної економіки / Актуальні проблеми економіки. – 2019. – № 10. – С. 4-14 [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS]. *(Особистий внесок: здійснено систематизацію понятійно-термінологічної основи дослідження гірничодобувної галузі в структурі національної економіки).*

5. Яциковський Б. І. Гірничодобувна галузь у структурі національної економіки України / Education and Global Studies: Collection of scientific articles. - Editoria di Modena, Rome, Italy, 2019. – P. 58-61. [Міжнародні наукометричні бази: Google Scholar].

6. Яциковський Б. І., Голубка В. М. Теоретичні засади дослідження гірничодобувної галузі / Науковий журнал «Економічний вісник Дніпровської політехніки». – 2019. – № 4. – С. 64-72 [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar, Research Bible]. *(Особистий внесок: охарактеризовано специфіку моделі ресурсної економіки та її розвитку – екологізація з ознаками зеленої економіки, формування економіки замкнутого циклу, безперервний орієнтир на інноваційну модель економічного розвитку з відходом від ефекту «прокляття ресурсів»).*

7. Яциковський Б. І. Міждисциплінарна основа дослідження гірничодобувної галузі / Innovation and Entrepreneurship: Collection of scientific articles. - Ajax Publishing, Montreal, Canada, 2020. – P. 21-23. [Міжнародна наукометрична база: Google Scholar].

8. Yatsykovskyy B., Bilanych L. V. Economic substance of a state regulation of the mining industry development / Economics and Finance. – 2020. Volume 8, Issue 2. – P. 19-24 [міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar, Research Bible]. *(Особистий внесок: розкрито зміст, цілі та завдання державного регулювання економічного розвитку гірничодобувної промисловості.).*

9. Яциковський Б. І. Основні принципи регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі / Business Management, Economics and Social

Sciences: Collection of scientific articles. - Agenda Publishing House LTD, London, United Kingdom, 2020. – С. 74-77. [міжнародна наукометрична база: Google Scholar].

10. Яциковський Б. І. Фактори державного регулювання економічного розвитку гірничодобувної галузі / Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2020 р. № 5 (116). – С. 34-39. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar, Research Bible].

11. Яциковський Б. І. Теоретичне обґрунтування державного регулювання гірничодобувної галузі / Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». Вип. 33. – 2020. – С. 144-148. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar, Research Bible].

12. Яциковський Б. І. Оцінювання рівня економічної безпеки гірничодобувних підприємств. Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості.- 2 (24) 2021. – № 2. – С. 48-59. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar, Research Bible].

13. Яциковський Б. І. Моделювання загроз для економічної безпеки гірничодобувної галузі / Науковий журнал «Економічний вісник Дніпровської політехніки» – 2021. – № 3. – С. 43-52 [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar, Research Bible].

14. Яциковський Б. І. Концептуальні основи формування стратегії розвитку гірничодобувної галузі в Україні / Актуальні проблеми економіки. – 2021. – № 5. – С. 37-45. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)].

15. Яциковський Б. І., Біланич Л. В. Імперативи розвитку гірничодобувної галузі та глобальні виклики сучасності / Scientific Collection «InterConf», (52): with the Proceedings of the 1 st International Scientific and Practical Conference «International Scientific Discussion: Problems, Tasks and Prospects» (April 21-22, 2021). Brighton, Great Britain: A.C.M. Webb Publishing Co Ltd., 2021. p. 98-103. [Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International]. *(Особистий внесок: узагальнено основні імперативи у забезпеченні ефективного розвитку гірничодобувної галузі в контексті Сталого розвитку).*

16. Яциковський Б. І. Голубка В. М., Федунь Ю.Б. Антикризове управління у гірничодобувній галузі / Актуальні проблеми економіки. – 2021. – № 6. – С. 50-59. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)].

17. Яциковський Б. І. Глобальні виклики національного розвитку гірничодобувної галузі / Актуальні проблеми економіки. – 2021. – № 7-8. – С. 52-62. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)].

18. Яциковський Б. І. Стратегія і тактика економічного розвитку гірничодобувної галузі України / Актуальні проблеми економіки. – 2021. – № 9-10. – С. 128-134. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)].

19. Яциковський Б. І. Дослідження імперативних засад розвитку гірничодобувної галузі в умовах сталого розвитку / Актуальні проблеми економіки. – 2021. – № 11-12. – С. 103-109. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)].

20. Яциковський Б. І., Голубка С. М. Програмно-цільові пріоритети економічного розвитку гірничодобувної галузі України / Збірник наукових праць «Економічний аналіз». 2022. № 2. – С. 236-242. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar].

21. Яциковський Б. І., Іванишина Г. С., Голубка С. М. Організаційно-економічні аспекти формування кластерів гірничодобувної галузі в Україні / Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки». 2022. № 1. – С. 237- 243. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar]. *(Особистий внесок: розроблено організаційно-економічний механізм функціонування та розвитку кластера гірничодобувної галузі, який представимо у вигляді сукупності елементів, що спрямовані на розвиток суб'єктів кластерного об'єднання шляхом реалізації їх стратегій у рамках загальної концептуально узгодженої стратегії функціонування та розвитку національної економіки).*

22. Яциковський Б. І. Особливості концепту державного регулювання національного розвитку гірничодобувної галузі / Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки». 2022. № 3. – С. 126-130. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar].

23. Яциковський Б. І. Фінансові аспекти національного розвитку гірничодобувної галузі з поєднанням державного і приватного капіталу / Формування ринкових відносин в Україні. 2022. № 2. – с. 127-138. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Google Scholar, Index Copernicus International, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського].

24. Яциковський Б. І., Голубка С. М. Перспективи розвитку гірничодобувної галузі в умовах цифровізації національної економіки / Науковий журнал «Економічний вісник Дніпровської політехніки» – 2022. – № 1. – С. 33-42. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar, Research Bible]. *(Особистий внесок: охарактеризовано перешкоди для цифрового розвитку гірничодобувної промисловості в Україні, що включають питання захисту даних, ризики кібербезпеки в управлінні гірничодобувним сектором економіки України; відсутність працівників у гірничодобувній промисловості з достатніми цифровими компетенціями для роботи з даними (цифрові навички), відповідний цифровий контент професій у цій галузі тощо).*

25. Яциковський Б. І. Основні принципи державної політики у сфері регулювання гірничих відносин / Формування ринкових відносин в Україні. 2022. № 3. – С. 127-138. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Google Scholar, Index Copernicus International, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського].

Публікації у збірниках матеріалів наукових та науково-практичних конференцій:

26. Яциковський Б. І. Методичні та практичні аспекти економічного дослідження гірничодобувної галузі / Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 26 листопада 2019 р.) – Ужгород: УжНУ, 2019. – С. 229-231.

27. Яциковський Б. І., Голубка В. М. Особливості державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі / Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці: Матеріали VI-ої Міжнародної наукової Інтернет-конференції (м. Київ – м. Баку, 25-26 червня 2020 р.) / ВНЗ «Національна академія управління». – Київ: НАУ. – 2020. – С. 20-22. *(Особистий внесок: охарактеризовано аспекти забезпечення державного регулювання розвитку гірничодобувної галузі щодо інноваційно-технологічного становлення галузі як конкурентоспроможної ланки в структурі національної економіки).*

28. Яциковський Б. І. Особливості дослідження гірничодобувної галузі / Study of modern problems of civilization Abstracts of V International Scientific and Practical Conference Oslo, Norway 19-23 October, 2020. – С. 125-126. [Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International].

29. Яциковський Б. І. Гірничі галузі у галузевій структурі національної економіки / Реформування економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 27 лютого 2021 р.). – Дніпро: НО «Перспектива», 2021. – С. 26-27.

30. Яциковський Б. І. Концептуальні підходи до вивчення ресурсів гірничодобувної галузі у системі факторів виробництва / Збірник наукових праць. Матеріали XXXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи» 15 квітня 2021 року Переяслав– 2021. – С. 37-39. [Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International].

31. Яциковський Б. І. Деякі питання регулювання господарських відносин у гірничодобувній сфері / Фінанси, бухгалтерський облік та підприємництво: аналіз тенденцій та перспектив розвитку: збірник тез наукових робіт учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 10 квітня 2021 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». – О.: ЦЕДР, 2021. – С. 36-38.

32. Яциковський Б. І. Економічна оцінка надроресурсного потенціалу країни / Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 28 квітня 2021 р.): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2021. Ч. 2. – С. 21-22.

33. Яциковський Б. І. Глобалізаційні процеси та національний розвиток гірничодобувної галузі / «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»: зб. Матеріалів ХХХІІ Міжнарод. наук. практи. інтернет-конф., 31 травня 2021 р. – Переяслав, 2021. – Вип. 32. – С. 21-22. [Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International].

34. Яциковський Б. І. Особливості забезпечення економічної безпеки гірничодобувної галузі / Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. Матеріалів ХХХІІІ Міжнарод. наук. практи. інтернет-конф., 15 жовтня 2021р. - Переяслав, 2021. Вип. 33. – С. 43-45. [Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International].

АНОТАЦІЯ

Яциковський Б. І. Державне регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством». – ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, 2023.

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретичні, методологічні, методичні та прикладні засадничі аспекти державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі, в ході чого розкрито його зміст, мету і завдання.

Здійснено систематизацію понятійно-термінологічної основи дослідження гірничодобувної галузі в структурі національної економіки. Терміни у гірничодобувній галузі запропоновано розділяти за групами щодо змісту економіки та її структури, гірничого добування, еколого-економічного актуалітету та управлінської діяльності.

Обґрунтовано зміст економічного розвитку гірничодобувної галузі в контексті забезпечення її сталості та конкурентоспроможності. Сталий розвиток гірничодобувної галузі запропоновано розглядати як вищу стратегічну ціль її економічного розвитку з балансуванням цілей суспільного та екологічного характеру, а також створенням безпекових умов функціонування паливно-енергетичного комплексу.

Державне регулювання запропоновано розглядати як комплекс заходів держави у вугільній, нафтогазовій, металургійній, електроенергетичній промисловості та комунальному господарстві, що спрямовані на ефективне використання природно-ресурсного потенціалу, базованого на добуванні з надр корисних копалин, а також їх розвідки, розробки, первинної переробки, використання і збуту, внаслідок чого відбуваються прогресивні зміни виробничо-послугового і структурного характеру в економіці країни та її регіонів.

Встановлено особливості системи чинників державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі, яка полягає у їхній двоаспектності, а саме: чинники, які визначають особливості економічного розвитку гірничодобувної галузі, а також чинники, які визначають наслідки

впливу, економічного розвитку гірничодобувної галузі на конкретну територію, зокрема її суспільство, екологію, економіку в цілому.

Запропоновано організаційно-економічний механізм функціонування та розвитку кластера гірничодобувної галузі, який представимо у вигляді сукупності елементів, що спрямовані на розвиток суб'єктів кластерного об'єднання шляхом реалізації їх стратегій (у т. ч. функціональних) у рамках загальної концептуально узгодженої стратегії функціонування та розвитку кластера.

Досліджено та проаналізовано особливості стратегічного антикризового управління, що спираються на оцінювання зовнішніх загроз й можливості посилення кризової ситуації в межах окремих підприємств, а тактичне – ґрунтується на аналізі внутрішніх загроз.

За результатами аналізу еколого-інноваційних аспектів розвитку гірничодобувної промисловості у світі та забезпечення сталого розвитку України, розроблено комплексний науково-методичний підхід до моделювання загроз економічній безпеці підприємств гірничодобувної галузі, а також досліджено умови фінансування гірничодобувної галузі з поєднанням державного і приватного капіталу.

Сформульовано напрями державної політики щодо покращення розвитку гірничодобувної галузі в умовах цифровізації та визначено соціально-економічну ефективність програмно-цільових аспектів економічного розвитку гірничодобувної галузі Дніпровсько-Донецького і Західного регіонів.

На основі запропонованого концептуального підходу до стратегічного планування та державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі в умовах модернізації національної економіки з'ясовано, що при формуванні стратегії гірничодобувної галузі необхідно враховувати існуючі реалії, сучасний стан та проблеми суб'єктів гірничодобувної сфери, а стратегічне планування її розвитку має бути частиною системи управління національною економікою.

Аргументовано, що стратегічне планування розвитку гірничодобувної галузі повинно базуватися на системному, науково обґрунтованому, довгостроковому підходах до розробки і реалізації стратегічних планів, що надасть змогу підвищити ефективність і дієвість стратегічного регулювання галуззю на рівні країни. З огляду на специфіку галузі визначено та обґрунтовано принципи стратегічного планування, які запропоновано доповнити принципом «екологічності та безпеки для людини та навколишнього середовища», що є вкрай важливим для ефективного розвитку національної економіки.

Ключові слова: національна економіка, екологічний і сталий розвиток, державне регулювання, структура економіки, інноваційний потенціал гірничодобувної галузі, економічний розвиток, надрокористування, природно-ресурсний потенціал, паливно-енергетичний комплекс.

ABSTRACT

Yatsikovskiy B. State regulation of economic development of the mining industry in the conditions of modernization of the national economy. – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 - Economics and Management of the National Economy. – National Academy of Management, Kyiv, 2023.

The dissertation substantiates the theoretical, methodological, methodical and applied fundamental aspects of state regulation of the economic development of the mining industry, in the course of which its content, purpose and tasks are revealed.

Systematization of the conceptual and terminological basis of the study of the mining industry in the structure of the national economy has been carried out. Terms in the mining industry are proposed to be divided into groups with regard to the content of the economy and its structure, mining, ecological and economic actuality, and management activities.

The content of the economic development of the mining industry in the context of ensuring its sustainability and competitiveness is substantiated. The sustainable development of the mining industry is proposed to be considered as the highest strategic goal of its economic development with the balancing of social and environmental goals, as well as the creation of safe conditions for the functioning of the fuel and energy complex.

State regulation is proposed to be considered as a complex of state measures in the coal, oil and gas, metallurgical, electric power industry and communal economy aimed at the effective use of natural resource potential based on the extraction of minerals from the subsoil, as well as their exploration, development, primary processing, use and sales, as a result of which there are progressive changes of a production-service and structural nature in the economy of the country and its regions.

The peculiarities of the system of factors of state regulation of the economic development of the mining industry are established, which consists in their two-facetedness, namely: factors that determine the peculiarities of the economic development of the mining industry, as well as factors that determine the consequences of the influence, economic development of the mining industry on a specific territory, in particular its society, ecology, economy as a whole.

An organizational and economic mechanism for the functioning and development of the mining industry cluster is proposed, which will be presented in the form of a set of elements aimed at the development of the subjects of the cluster association by implementing their strategies (including functional ones) within the framework of the overall conceptually agreed strategy of functioning and cluster development.

The peculiarities of strategic anti-crisis management, which are based on the assessment of external threats and the possibility of strengthening the crisis situation within individual enterprises, have been studied and analyzed, while the tactical one is based on the analysis of internal threats.

Based on the results of the analysis of ecological and innovative aspects of the development of the mining industry in the world and ensuring the sustainable development of Ukraine, a complex scientific and methodological approach to modeling threats to the economic security of enterprises in the mining industry has been developed, as well as the conditions for financing the mining industry with a combination of state and private capital have been studied.

The directions of the state policy on improving the development of the mining industry in the conditions of digitalization are formulated, and the socio-economic efficiency of the programmatic aspects of the economic development of the mining industry of the Dnipro-Donetsk and Western regions is determined.

On the basis of the proposed conceptual approach to strategic planning and state regulation of the economic development of the mining industry in the context of the modernization of the national economy, it was found that when forming the strategy of the mining industry, it is necessary to take into account the existing realities, the current state and problems of the subjects of the mining industry, and the strategic planning of its development should be part of the national economy management system.

It is argued that the strategic planning of the development of the mining industry should be based on systematic, scientifically based, long-term approaches to the development and implementation of strategic plans, which will make it possible to increase the efficiency and effectiveness of strategic regulation of the industry at the country level. Taking into account the specifics of the industry, the principles of strategic planning are defined and substantiated, which are proposed to be supplemented with the principle of "environmental and safety for people and the environment", which is extremely important for the effective development of the national economy.

Keywords: national economy, ecological and sustainable development, state regulation, structure of the economy, innovative potential of the mining industry, economic development, subsoil use, natural resource potential, fuel and energy complex.